

Інноваційні педагогічні технології та психологічна компонента в системі освіти.

УДК 37.017.4+159.946.3

ЕТНОПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ КАЛЕНДАРНИХ ТРАДИЦІЙ В ПРОЦЕСІ ОНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

**Лаппо Віолетта Валеріївна, кандидат педагогічних наук, доцент,
Коломийський навчально-науковий інститут
Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

За останні роки в українському суспільстві спостерігається помітне зростання зацікавленості до вітчизняної культурної спадщини, що передбачає глибинні процеси пробудження національної самосвідомості. Невід'ємною частиною духовності українців є народний календар. Сформований впродовж тисячоліть календар нашого народу синтезував у собі світоглядну систему, естетичні уявлення та виховні традиції багатьох поколінь українців.

Календарна система становить найсуттєвішу частину традиційно-побутової культури, оскільки визначає весь розпорядок життя людини впродовж року. Культурна самобутність циклічності календаря відображається у традиціях – міжпоколіннєвій трансмісії поглядів, принципів життя, зразків поведінки сформованих під впливом історичних, природньо-кліматичних чинників, які впливають на свідомість, характер і діяльність людей.

Національні концепції вітчизняної освіти та виховання, враховуючи культурно-історичний досвід свого та інших народів, головними завданнями ставлять докорінно реформувати її, піднести до вищих світових стандартів. Концептуальне осмислення провідних проблем національної освіти та виховання переконує в тому, що демократизація, гуманізація та гуманітаризація їх неможливі без відродження вітчизняних культурно-історичних, народних педагогічних, народознавчих виховних традицій.

Закономірністю процесу формування особистості є використання найефективніших шляхів пізнання – від рідного до чужого, від близького до далекого, від національного до планетарного, світового. Національна система виховання, яка ґрунтується на міцних підвалинах культури рідного народу минулих епох і сучасності, найбільшою мірою сприяє соціальному престижу інтелектуальності, освіченості та інтелігентності як чинників духовності людини.

Сучасна освітня система України зорієнтована на відтворення емоційно-чуттєвого, художньо-творчого, морального та інтелектуального компонентів самобутності народу, створення умов розвитку й розквіту природних задатків і талантів кожного громадянина, формування духовного потенціалу – найвищої цінності нації. Національне виховання покликане до пізнання рідного народу, його історії, культури, духовності й на цій основі стимулювати пізнання кожним вихованцем самого себе як індивідуальності та як частки своєї нації, а через неї всього людства.

Традиції, звичаї й обряди річного циклу багатогранні та складні. Наповнені ідейно-моральним, емоційно-естетичним змістом вони відображають етнічне, суспільно-політичне, культурно-історичне життя народу на різних ступенях розвитку, його духовність, якості, які формувалися впродовж віків (національний характер, психологію, світогляд, тощо) [2, с.241].

Українські календарні традиції є тим цементуючим матеріалом, який віками зберігав нашу ментальність. Календарні традиції своєю міццю, ідейно-моральним і емоційно-естетичним багатством перемогли чужі ідеї, впливи сил, які впродовж століть прагнули зруйнувати єдність нашого народу, його самобутній національний дух. Пізнавально-виховний потенціал календарних традицій і звичаїв – це той найдорожчий скарб, який допоміг вижити нашій нації, зберегтись впродовж сторіч і нині розвиватися в колі народів світової співдружності.

Видатні педагоги здавна визнавали, що виховання має яскраво виражений національний характер. Як немає людини загалом (абстрактної, безликої, без конкретної національної приналежності, а є людина-українець, росіянин, молдаванин...), так немає і виховання загалом. К.Д.Ушинський зазначав, що існує російське виховання, англійське виховання, німецьке виховання, тощо. Він твердив: «Ставши одним із елементів державного і народного життя, громадське виховання пішло в кожного народу своїм особливим шляхом, і тепер кожен європейський народ має свою окрему систему виховання» [7,с.102]. Палко відстоював природне право кожного народу мати національну школу, національну систему виховання.

Феномен інтегрування народних традицій у процес національного виховання відображено у науково-просвітницькій спадщині видатного педагога, громадського діяча Г.З. Врецьони. За його переконанням, національна школа має функціонувати у тісній співпраці з родиною і Церквою, повинна ввести дитину в історію народу, прилучити до духовних багатств нації, щоб у подальшому житті утримати її у межах похвальних звичаїв і традицій батьків, а відтак національний момент виступатиме невід'ємною частиною гуманного соціального виховання. У своїх працях на педагогічну тематику Г.З. Врецьона окреслив прогресивну систему виховання, яка могла б вивести український народ на вищий цивілізований рівень. Основним принципом цієї системи визначено народність, а методологічною основою – народознавство з такими провідними засобами, як рідна мова, історія і культура власного народу, традиції і звичаї, праця. Важлива роль у зазначеній системі належить релігії, прикладу батьків і родичів; а обов'язкова умова ефективності системи полягає у спільній діяльності Церкви, школи і громади, в результаті чого можна очікувати зростання високоморального, працьовитого, скромного, бережливого, самостійного, активного, шанобливого до інших покоління [6, с. 411].

Відомий український педагог С. Ф. Русова стверджувала: «Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли його творчі сили не будуть покалічені, а, навпаки, дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдського поступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів...» [1,с.123].

Розкриваючи виховний потенціал українського народного календаря, С. Ф. Русова наголошувала: «У грі дітей, в їх праці має бути внесений національний елемент, давні народні ігри і забави («Воротар», «Ой, ми пиво варили» і др.), в працю – народний орнамент, у життя дитячого садка мають бути введені народні свята (Різдво з колядками, з Вертепом, Русалчині дні з веснянками, вінками з квітів, Івана Купала з купальськими вогнями і піснями і т. ін.). Уся хата дитячого садка з її окрасою має казати, що ти українець, ти українка, навкруги» [1,с.46].

В.О.Сухомлинський обґрунтовував теорію національного самовизначення учнів у процесі навчання і виховання. Глибоко досліджуючи та розвиваючи українську національну педагогічну спадщину, В. О. Сухомлинський досяг вершин світової педагогіки, ставши, на думку багатьох учених, одним з найбільших педагогів ХХ століття [3].

На думку вітчизняного педагога, на кожному етапі свого розвитку українське національне виховання інтегровано збирало в себе кращі здобутки світової культури, які акумулювались у народних традиціях і звичаях, що стверджують добро, любов, красу, справедливість в усіх сферах життя, зокрема в справі плекання молодого покоління [4,с.133].

Результати світовідчуття та світорозуміння, світоглядні висновки й узагальнення українців надзвичайно цінні тим, що вони сформувалися на основі своєрідного національного буття, яке внесло в світову цивілізацію багато самобутнього, неповторного. Це яскраво позначилось на системі виховання підростаючих поколінь українців. На цій основі сформувалися самобутня українська система виховання, її серцевина – національний тип народного ідеалу людини. Справжнє виховання не може існувати в якомусь «чистому» вигляді, бути нейтральним по підношенню до нації, єдиним для всіх людей планети. Виховання в усі віки було й буде глибоко національним за сутністю, змістом, характером і засобами його реалізації. Отож, пріоритетним напрямом розвитку сучасної педагогічної

теорії та практики має стати утвердження національної системи виховання як провідного, системоутворюючого фактору культурно-національного відродження.

Правильно організоване національне виховання формує повноцінну цілісну особистість, суверенну індивідуальність, яка щиро цінує свою громадянську, національну й особистісну гідність, совість і честь. «Завдяки національному вихованню у дітей найповніше враховуються природні задатки, формуються національний склад мислення, психіки, національний характер і світогляд. Отже, йдеться про необхідність систематичного і цілеспрямованого виховання національного типу особистості, формування в неї національної свідомості й самосвідомості, чим досягається духовна єдність поколінь, наступність національної культури та безсмертя нації [3,с.111-112].

Календар – це система свят, певних урочистих подій, дат, які відзначаються в певній послідовності впродовж року і супроводжуються численними звичаями й обрядами, що адекватно відтворюють сутність, зміст, характер подій та явищ в трудовій діяльності та побуті людей, у природі. Основою кожного календаря є тривалі проміжки часу, що визначаються за періодичним явищем природи – зміною фаз Місяця, зміною сезонів року. Календарі, що засновані на підставі змін фаз Місяця називаються місячними. Ті, що засновані на підставі змін сезонів року – сонячними. Календарі укладені з урахуванням обидвох явищ називаються місячно-сонячними.

Провідними поняттями в календарному комплексі постають поняття «будень» і «свято». Означені поняття зумовлені діяльністю простих трудівників, які займались хліборобством, промислом, чи ж ремеслом. У будні виконувалась уся господарська й хатня робота. Натомість у свята коло повсякденних турбот обмежувалось. Це зумовлено тим, що святковий час був спрямований на духовне самовдосконалення, відхід від буденності, дружне спілкування. До святкових днів належать неділя й дати визначені церковним календарем. Виключення становить Страсна П'ятниця – день жалоби за Розп'ятим Христом, в який було обов'язковим відвідування Церкви й заборона тяжкої праці.

Народні традиції, звичаї та обряди українського народу розмаїті за призначенням, змістом, характером, функціонуванням і виховним впливом на людину. Отож, вони є тим життєдайним корінням, яке живить духовність, зокрема ідейність, моральність, естетику.

Так, зимові звичаї та обряди – це здебільшого підведення підсумків минулого року, утвердження мрій, сподівань на майбутній рік. У них прославляється життя, творча праця трудівника, його любов до землі-годувальниці. Зимові місяці – це час прогнозів на майбутній рік, час традиційних розваг молоді: Андріївські вечорниці, День Святого Миколая, День зустрічі Нового року, Старого (Нового) року, День Меланії й Різдвяні свята. Виховний зміст названих свят полягає в тому, що в народних традиційних новорічних звичаях, обрядах у центрі - «пан господар». Людина праці. Добродій. У дотепній і веселій високоестетичній формі (колядках, віншуваннях, щедрівках) прославляється сумлінна праця, її плідні результати, сімейний добробут.

Значний виховний потенціал має давній український звичай прикрашати новорічне свято «дідухом» (сніп жита чи пшениці), бо саме сніп є символом найбільшого багатства України. Відродження цієї традиції в родині сприяє збагаченню пошануванню хліба, а, отже, і важкої праці хлібороба, збереженню ялинових насаджень. Різдвяні звичаї й обряди виховують у дітей культуру почуттів і поведінки, повагу до старших, любов до історії рідного краю, всього світу.

Здавна народний календар починається з ранньої весни – початку оновлення життя: пробуджується природа, активізується людська діяльність. Свято зустрічі весни (Стрітєння) відзначалося красивими життєстверджуючими звичаями, що мали великий виховний вплив на молодь. На пагорби й горбочки, де вже розтанув сніг і прокинулися перші проліски, виходили радісні діти, водили хороводи, співали веснянок.

У духовному житті українців-хліборобів свято першої оранки (першої борозни) займало почесне місце. У цей день наші діди і прадіди відчували святість, духовну окриленість від тяжкої, виснажливої, але життєво необхідної землеробської праці.

Пасхальне свято – одне з найвизначніших свят християнського світу. Відтак в народі його називають «Великдень». Це свято поєднує в собі християнські та дохристиянські елементи. Випікання пасок, розписування й фарбування яєць, веселі народні ігри, освячення в церкві святкових страв надає цьому святу незвичайності, небуденної краси. Цінне у виховному відношенні є розписування й фарбування яєць (писанкарство), що стало окремим видом українського народного мистецтва. Тут використовуються елементи народної символіки, міфології.

Розмаїта календарна обрядовість звеличує святий образ Матері, яка продовжує й увічніює життя на планеті, символізує рідну землю, Батьківщину. Це стародавнє свято відзначалося ще задовго до впровадження християнства. Наші пращури відзначали свято Лади–богині весни, радості й шлюбу, покровительки дівочтва та материнства. Пізніше травень назвали місяцем Матері Божої.

Велике виховне значення мають літні звичаї та обряди, пов'язані із «Зеленими святами», й святом Івана Купала. Скільки дотепності і кмітливості, винахідливості, а відтак творчості виявляється в процесі виконання обрядів на честь цих свят!

Одним з найважливіших свят народного календаря є трудові свята пов'язані з жнивими – найвідповідальнішим періодом у житті народу. Найефективнішим у виховному сенсі є активна участь дітей в жнивах, у т. ч. в зажинках і обжинках. Практична участь залишає глибокий слід у душі вихованців, формує пошану до важкої хліборобської праці, вчить розуміти її красу.

За народним календарем закінчення літа знаменує день Маковія, («Першого Спаса»). У цей день можна було востаннє робити хліборобські толоки. За народними спостереженнями починається відліт у вирій ранніх птахів. У храмах освячують воду, квіти, голівки маку. 19 серпня починається другий, чи «Великий Спас». Це одне з найбільших землеробських свят. Зібрані овочі, фрукти, ягоди, гриби, мед несуть освячувати до храмів. У цей день також поминають померлих родичів. Традиція відзначення свята Преображення передбачала пошанування гідність господаря землі, гордість за високі врожаї. Народ освячує, поетизує нелегку хліборобську працю і як дорогоцінну естафету передає свою працелюбність, хазяйновитість, творчу підприємливість у спадок зростаючому поколінню.

На початку осені в окремих регіонах України (Поділля, Слобожанщина) відзначалось свято Квітів. Наш народ цінує красу як найвищий духовний скарб. У житті українців квіти здавна займають одне з чільних місць. Жодне свято чи інша урочистість не обходиться без квітів. Догляд, вирощування й вивчення квітів (кімнатних, присадибних, лісових, степових, лугових, тощо) – високоефективний засіб екологічного виховання.

14 жовтня – свято Покрови Матері Божої. Наші предки (згідно переказів) також були свідками того, як Пречиста Діва врятувала славний Почаївський монастир від турків. Українське козацтво вважало своєю покровителькою й заступницею Покрову Пресвятої Богородиці. УПА, яка боролася проти гітлерівської й більшовицької окупації, обрала свято Покрови не лише як релігійне, а й як загально національне свято.

Народний календар виконує життєво важливу функцію прогностики погоди, інших явищ природи, видів трудової діяльності людини, її поведінки. Календарні прогностичні спостереження, мудрі настанови народу привчають молодь глибше розуміти природу рідного краю, вчасно ставити й розв'язувати природоохоронні завдання, уникати зайвих турбот, ускладнень у житті, не допускати прорахунків у господарських справах.

У різних регіонах України зберігаються традиції та звичаї, дати народного календаря, притаманні лише певній території. Духовні скарби народного календаря концентрують у собі ідеї, знання з народної філософії, астрономії, астрології, біології, математики, медицини й народної кулінарії, землеробської, зокрема, хліборобської справи, тощо.

Завдання педагогів і батьків – ретельно та всебічно вивчати могутній ідейний, моральний, емоційний і естетичний потенціал народного календаря й активно прилучати дітей до джерел невичерпних духовних скарбів. У цьому – запорука успішного будівництва національної освіти, формування національної системи виховання. Приміром весняні свята,

відповідна їм обрядовість мають на меті підготовку молоді до городніх, польових і садових робіт, утвердження у свідомості та практичній діяльності кожної дитини давніх хліборобських традицій свого роду, всього народу [4,с.7].

До Дня зустрічі птахів (День Сорока святих мучеників) учні дізнаються, які птахи, в якій послідовності повертаються з вирію, а також народні прикмети пов'язані з цією подією. Діти записують спогади старожилів села про те, як відзначались ці дні раніше, чому їм приділялась така увага, що символізували птахи, випечені з тіста, тощо. Серед дівчаток проводиться конкурс господарочок на краще випікання «жайворонків», серед хлопчиків – на кращу шпаківню. В молодших класах – виставка дитячих малюнків «У світі птахів». Вчитель спільно з учнями з'ясовує, які птахи були раніше фетишизовані, чому їм приділялась така увага, що розповідається про пернатих у фольклорі, яку користь приносять птахи. За формою проведення це були брейн-ринги, конкурс розумників, вікторини, тощо. В цей день підводяться підсумки зимової операції «Годівничка», відзначаються найбільш сумлінні її учасники.

На завершення – похід до парку (лісу), розвішування годівничок і шпаківень; веснянки, хороводи, «запускання» своїх печених з тіста птахів. Дітям цікаво послухати саме на лоні природи легенди й повір'я про птахів, спостерігати за пробудженням рослин і тварин зі сну.

Щоб свято першої борозни стало справжнім святом, а не нудною сценічною бутафорією, учні повинні усвідомити необхідність хліборобської праці, пізнати радість першого власноруч вирощеного урожаю, відчувати важливість своєї роботи.

Всім класом попередньо з'ясовують, в який день господарі вперше виходили в поле, які обряди супроводжували це дійство.

На свято запрошують своїх батьків, дідусів та бабусь, кращих працівників-хліборобів. Вони не лише діляться досвідом роботи, а й передають почуття, які охоплюють при першому виході в поле, які надії, переживання захоплюють душу, коли спостерігаєш за тендітними паростками «твого» хліба.

Цій події присвячуються вечори шани: «Землю красить сонце, а людину – праця», «Хліб – яке просте й священне слово», «Хвала рукам, що пахнуть хлібом» та ін.

На них звучать спогади односельців про страшні роки повоєнної розрухи, про голод 1933 року, щоб учні усвідомили цінність хліба, відчували повагу до землі, до людей-хліборобів. До дня першої квітки можна провести вечір «Український віночок». Але організовують його не в школі, а на вулиці, де завжди збиралася сільська молодь.

Вечору може передувати конкурс на краще озеленення кімнати, на кращий альбом «Пелюстки веселки», «Ніжні, чарівні, прекрасні», «Квіти в легендах і переказах», конкурс на кращу квітку з штучного матеріалу.

В цей день діти засівають клумби, висаджують квіти вдома, в школі, в «куточках краси», на вулицях села. Кожному класу дається завдання на літо: скласти «квіткову» карту свого села, створити власну «Червону книгу» квітів, утворити гурток захисту рослин та ін.

На самому ж вечорі учні розповідають, з яких квітів плели дівчата український віночок, чому саме їм надавали перевагу, що символізувала кожна квітка.

Це може бути міні-урок складання букетів та екібан, «квітова вікторина», конкурс пісень, казок, віршів, тощо.

Призначення літніх урочистостей – уславлення, поетизація збирання врожаю, турбота про його збереження. Літні народні свята (Івана Купала, «зелена неділя», Маковея, Спаса, жайвинки) поетизують, уславлюють розквіт і красу природи, працю хліборобську, несуть в собі залишки культу предків.

Виховна робота класного керівника не має права на канікули, вона повинна продовжуватись й у час, вільний від навчання. До літньої роботи вчитель підходить сам і готує до неї учнів упродовж навчального року. Він сприяє утворенню різних груп, гуртків, комісій та організовує їх роботу в літній період («Зелена аптека», «Юні лісничі», «По зелених стежках», «Наодинці з природою»).

Відпочинок на лоні природи мусить поєднуватись з клопіткою, посильною для дітей роботою по збереженню природи, веденням спостережень.

Велике виховне значення мають звичаї та обряди на Поліссі, пов'язані зі святом Івана Купала. Скільки високопоетичних і життєстверджуючих пісень, легенд, переказів оживає в народній пам'яті напередодні цього свята! Скільки дотепності та кмітливості, винахідливості, творчості проявляється у процесі виконання обрядів на честь народних свят!

Учні мають не лише знати та відтворювати традиції, а й усвідомлювати, що наші пращури були не просто язичниками, а сонцепоклонниками, в центрі їх релігії (як і в центрі життєустрою) був світ природи.

Влітку школярі можуть детальніше ознайомитись з народною медициною, навчитись розрізняти та збирати лікарські рослини, створити власну «Зелену аптеку». Складання альманахів повір'їв, народних лікувальних рецептів, запис на аудіо і відео носії розповідей місцевих знахарів, голосів птахів, шуму води, лісу дадуть учням перші навички дослідницької роботи.

Влітку організують екскурсії на виставки картин з екологічної тематики, на виставки робіт народних умільців (різьблення по дереву, лозоплетіння, гончарство); діти відвідують зоопарк, заповідник.

Збирання врожаю, закінчення польових, городніх та садових робіт пов'язані зі звичаями й обрядовістю осінньої пори. Спільно з представниками громадськості батьки організують свята: «Щедрість рідної землі», «Хлібороб – найдавніша професія», «Земля любить працюючих». У процесі підготовки та проведення такої роботи учні не лише розумом, а й серцем, душею вбирають у себе народні, моральні, естетичні скарби, проймаються споконвічною любов'ю до людей праці, до землі, природи, хліба. При цьому учні в невимушеній емоційно-естетичній формі збагачуються практичною народною мудрістю, життєстверджуючим народним світоглядом.

Восени проводяться підсумки літньої роботи учнів, результатом якої є вечори вражень «Літо, до побачення!», конкурси власноручно виготовлених виробів з природного матеріалу, осінні ярмарки, випуск стінгазет та журналів, фотогазет «Іскорки літа», «Літні канікули 7 класу», «Літо в народному календарі (в повір'ях і легендах)», тощо. Діти організують збір насіння дерев і квітів, вирощення саджанців (операція «Жолудь», «Все починається з зернинки», «Ми – за чисте повітря»). Свята Свічки, Паликопа, Здвиження продовжують знайомство учнів з місцем природи в житті народу, з уявленнями та вірою в неї.

При цьому виховання має здійснюватись за діяльнісним підходом, у зв'язку з життєвою практикою, з використанням у подальшій роботі учнів. Діти мають бачити наслідки і результати своєї праці, розуміти, Для чого вони це роблять, усвідомлювати корисність такої роботи.

Так, зібрані різноманітні колекції та гербарії використовуються на уроках біології, хімії, географії, враження від екскурсій стануть багатим матеріалом для письмових робіт. Важливе усвідомлення учнями того, що їх допомога природі була значною, приносила радість їм і користь суспільству.

Зимові звичаї й обряди, зокрема новорічного циклу (Новий і Старий рік), за своєю суттю спрямовані на прославлення життя, підбиття підсумків минулого року, утвердження творчих планів на майбутнє. Поетизуються побажання здоров'я і добробуту господарям, щастя в домі, добра і надія на нові успіхи в праці, в сімейному благополуччі. У центрі цих, й інших свят народного календаря – людина з її любов'ю до всього живого на Землі, з її вірністю заповітам батьків.

Зимовий період особливо багатий на святкові дні та обрядові дійства. Вже стало традицією проводити різноманітні вечорниці з піснями, рукоділлям і варениками. Діти пригадують, які свята відзначають взимку, які рослини й тварини є необхідними складовими свят та обрядів, які ворожіння та повір'я пов'язані з ними.

Нажаль свята часто виховують в учнів егоїстичне, споживацьке ставлення до світу. Для багатьох з них Новий рік – це лише ялинка і хороводи, цукерки та подарунки від дорослих.

Чи не краще зробити свято для дітей зусиллями самих дітей, дбаючи про єдність естетичного, морального, екологічного виховання. Адже новорічні святки були з давніх часів перш за все днями духовного очищення, милосердя та добрих справ. Годилося очистити себе від злих думок і намірів, вивищитись у добрі та милосерді, любові до всього, що тебе оточує.

Не хочеться відмовлятися від традиційної ялинки? І не потрібно, але ж годинна забавка не варта життя дерева, яке зростало стільки років. Ялинку можна знайти та прикрасити в лісі чи парку. Та не іграшками, а плодами й насінням – подарунками для лісових мешканців. Попередньо проводиться «мозкова атака»: що полюбляють їсти звірята і пташенята; як розмістити подарунки на дереві так, щоб звірі і птахи могли ними поживитися? Хороводи й ігри на свіжому повітрі, лижі, санчата – це не лише весело, а й корисно для здоров'я дітей. А за кілька днів вони знову відвідають свою ялинку, щоб перевірити чи сподобалося звірятам частування, поринуть у дивну казку зимового лісу.

Різдво, Коляда, Водохрестя... В їх святкуванні виразно проявляються ще дохристиянські мотиви єднання людини й природи. Дітям слід пояснити значення і місце снопа-дідуха, кози-щедрувальниці, трав-оберегів, новорічного засівання зерном, що було символом достатку; показати у змісті колядок та щедрівок святкових обрядів надію на новий врожай, на майбутній щедрий рік; розкрити символіку народження нового сонця та води як джерела життя й здоров'я.

Народний календар виконує життєво важливу функцію прогностика погоди, інших явищ природи, видів трудової діяльності людини, поведінки. Календар втілює в собі відомості про походження українських, зокрема регіональних назв місяців та пов'язані з ними крилаті вирази, жанри фольклору.

Кожна людина-трудівник, яка не відірвалася від рідного народу, постійно використовує прогностичні функції народного календаря, щоб краще організувати своє життя, господарську діяльність, побут і дозвілля. Пізнання народного календаря як прогностика вкрай необхідне для учнів. Вивчаючи прогностичні функції народного календаря, учні вчаться творчому мисленню: вони аналізують, зіставляють географічні, біологічні, метеорологічні, астрономічні фактори, відшукують між ними взаємозв'язки і взаємозалежності, узагальнюють, доходять самостійних висновків, що відповідають народним спостереженням, прикметам.

У житті часто бувають нестандартні, а то й екстремальні ситуації (в лісі, на воді, вночі, тощо). Отож глибоке пізнання учнями народного прогнозування, методів і прийомів орієнтації в будь-яких обставинах сприяє зміцненню здоров'я, попередженню трагічних випадків.

Продовжуючи традиції народного передбачення, учні переконуються в тому, що люди праці проводили постійні спостереження за сонцем, місяцем, небом, хмарами, вітром, рослинами і тваринами, відкриваючи певні закономірності та фіксували їх у прислів'ях, приказках, прикметах. Народ помічав взаємозалежність і взаємообумовленість подій, явищ природи. Відтак міг безпомилково передбачити, якою буде погода, що саме найдоцільніше і найраціональніше робити в той чи інший час.

Для кожного учня життєво необхідним є вивчення прогнозуючого потенціалу народного календаря, який стосується змін погоди, уміння знати народні прикмети: «Вінця навколо сонця – на дощ», «Небо над лісом посиніло – буде тепло», «Зірки стрибають – на мороз», «Не до Різдва йде, а до Великодня: вночі тріщить, а вдень плющить» та ін.

Народні передбачення сприяють правильному веденню господарства, готують учнів до самостійної трудової, виробничої діяльності. Наприклад: «Дощ на зелені святки – будуть великі достатки», «Сонце в кругах – до урожаю», «На стрітення обертається птиця до гнізда, а хлібороб – до плуга», «На Благовіщення виносять вулики з бджолами», тощо.

Народний календар як прогностик визначає також строки, в які найдоцільніше дорослим і молоді займатися побутовими справами, проводити дозвілля, реалізовувати певні норми, стиль і спосіб поведінки. Наприклад: «З Юрія хороводи, з Дмитра – вечорниці», «Великий піст усім прижме хвіст», «Прийде Влас – з печі злазь» та ін.

Календарні прогностичні спостереження, мудрі настанови народу привчають учнів все глибше розуміти природу рідного краю, вчасно ставити й розв'язувати природоохоронні завдання, уникати зайвих турбот, ускладнень у житті, не допускати прорахунків у господарських справах.

Звичаї й обрядовість народного календаря пов'язані з природою території, на якій історично живуть українці. Виховний потенціал народного календаря виникав і шліфувався у відповідності з фундаментальним принципом природовідповідності виховання, що є визначальним у науковій педагогіці. Адже вся багатогранна система традицій і звичаїв народного календаря переконує, що провідною ідеєю буття є Людина сповнена любові до всього живого на землі.

Український народний календар містить значний масив елементів, що інтегрують потужний виховний потенціал, а відтак варті впровадження у роботу зі школярами. Отож перед сучасними педагогами постає завдання щодо пошуку ефективних форм, методів і засобів ознайомлення сучасної молоді з календарною обрядовістю рідного народу.

Лаппо Віолетта Валеріївна. Етнопедагогічні засади інтегрування українських календарних традицій в процесі оновлення національної освіти

У статті обґрунтовано необхідність залучення традиції у процес формування духовних цінностей зростаючого покоління. Доведено, що інтегрування календарних традицій у освітню діяльність школи набуде ефективності за умови використання новітніх форм і активних методів виховання.

Ключові слова: народний календар, етнопедагогіка, звичаї, обряди, календарні традиції, форми виховної роботи, методи виховної роботи,

Лаппо Виолетта Валерьевна. Этнопедагогические основы интегрирования украинских календарных традиций в процесс обновления национального образования.

В статье обоснована необходимость привлечения традиции в процесс формирования духовных ценностей подросткового поколения. Доказано, что интегрирование календарных традиций в образовательную работу школы станет эффективней при использовании новейших форм и активных методов воспитания.

Ключевые слова: народный календарь, этнопедагогика, обычаи, обряды, календарные традиции, формы воспитательной работы, активные методы воспитания.

Lappo Violetta V. Ethnopedagogical bases of integration of Ukraine calendar traditions in the process of updating national education.

The author confirms that there are many good customs and rituals with deep bringing up content. Only this is the basis of the personality spiritual world. Partly, it is important to meet students to traditions of high schools to form true valuable orientation.

Keywords: ethnic calendar, ethnic pedagogy, customs, rites, calendar traditions, forms of educational work, active methods of education.

Література

1. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори: у 4 кн. / Є.І. Коваленко (заг.ред.), Є.І. Коваленко (упоряд.), О.М. Таран (упоряд.). - Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2008.– 317 с.
2. Стельмахович М.Г. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. / Мирослав Стельмахович. - Коломия; [Івано-Франківськ]: ВІК, 2011.– 517 с.
3. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка: Навч.-метод. посібник для студентів пед. навч. закладів. / Ін-т змісту і методів навчання.– К.: Б. в., 1997.– 231 с.
4. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1978. – 214 с.

5. Сухомлинський В.О. Творчість у колективі. Роль казки у колективному житті дітей: Вибрані твори в 5-ти томах / В.О.Сухомлинський.- Т. 1. - К.: Радянська школа,1977. – С. 507- 521.
  6. Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб. у 2 кн.: / за ред. О. В. Сухомлинської. – Кн. 2. ХХ століття. – К.: «Либідь», 2005. – 552 с.
  7. Хрестоматія з української класичної педагогіки: К.Ушинський, С.Русова, А.Макаренко, Г.Ващенко, В.Сухомлинський: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / [уклад. В.П.Кравець, О.І.Мешко] – К.: Грамота, 2008.–765 с.
-
1. Rusova S.F. Vybrani pedahohichni tvory: u 4 kn. / Іє.І. Kovalenko (zah.red.), Іє.І. Kovalenko (uporiad.), О.М. Taran (uporiad.). - Chernihiv : RVK «Desnianska pravda», 2008.– 317 s.
  2. Stelmakhovych M.H. Vybrani pedahohichni tvory : u 2 t. / Myroslav Stelmakhovych. - Kolomyia; [Ivano-Frankivsk]: VIK, 2011.– 517 s.
  3. Stelmakhovych M.H. Ukrainka narodna pedahohika: Navch.-metod. posibnyk dlia studentiv ped. navch. zakladiv. / In-t zmistu i metodiv navchannia.– К.: В. в., 1997.– 231 s.
  4. Sukhomlynskyi V.O. Batkivska pedahohika / V.O. Sukhomlynskyi. – К.: Rad. shk., 1978. – 214 s.
  5. Sukhomlynskyi V.O. Tvorchist u kolektyvi. Rol kazky u kolektyvnomu zhytti ditei: Vybrani tvory v 5-ty tomakh / V.O.Sukhomlynskyi.- Т. 1. - К.: Radianska shkola,1977. – S. 507- 521.
  6. Ukrainka pedahohika v personaliiakh: navch. posib. u 2 kn.: / za red. О. V. Sukhomlynskoї. – Кн. 2. KhKh stolittia. – К.: «Lybid», 2005. – 552 s.
  7. Khrestomatiiia z ukrainskoї klasychnoi pedahohiky: K.Ushynskyi, S.Rusova, A.Makarenko, H.Vashchenko, V.Sukhomlynskyi: [navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / [uklad. V.P.Kravets, O.I.Meshko] – К.: Hramota, 2008.–765 s.